

**СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ
ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ ТРЕНЕРА З ФУТБОЛУ**

Автори:

ПЕТРОВСЬКА ТЕТЯНА ВАЛЕНТИНІВНА

МАЛИНОВСЬКИЙ АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

(авторське свідоцтво № 96781 від 19.03.2020)

Ефективність сумісної діяльності залежить від того як партнери оцінюють особистісні та професійні якості один одного. Професійно важливі якості спортивного тренера є одним із чинників та передумовою ефективності змагальної діяльності спортсмена. Все частіше наукові дослідження присвячуються особливостям взаємодії тренера і спортсмена в процесі спортивної діяльності та проблемам психологічного супроводу професійної діяльності тренера. Питання дослідження впливу особистісних якостей у спорті в цілому, та у футболі зокрема, на професійну ефективність гравців та тренерів залишається актуальним.

Мета – експериментальне дослідження та теоретичне обґрунтовано структури професійно важливих якостей тренера з футболу; визначення важливих особистісних якостей тренера в уявленні кваліфікованих футболістів.

Для обґрунтування *структурної моделі професійно важливих якостей тренера з футболу* застосовувались методи анкетування та експертне опитування серед провідних тренерів з футболу та футболістів різного рівня підготовки. В опитуванні взяли участь 20 тренерів з футболу та 119 спортсменів футболістів гравців провідних клубів України та національних збірних України з футболу, в тому числі: 23 футболісти ФК "Шахтар", м. Донецьк та 48 футболістів юнацьких (U-17 та U-19) та молодіжної збірної U-21 команд України з футболу. Для математичної обробки результатів дослідження застосовано програмне забезпечення SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

На основі теоретичного аналізу наукових джерел, присвячених спорту, узагальнений досвід науковців, що вивчали вплив різних характеристик і властивостей особистості тренера на формування ефективної взаємодії зі спортсменом, а саме: професійні якості цілеспрямовано та ефективно формуються і вдосконалюються; особистісні якості тренера мають не розходитись з уявленнями спортсменів про ідеальні (бажані), що має значення

для психолого-педагогічного впливу на спортивний колектив; особистісні якості тренера мають оперативного проявляться відповідно вимогам конкретної змагальної чи тренувальної ситуації.

Тренер як суб'єкт спортивної діяльності та взаємодії є носієм певних особистісних характеристик та професійного іміджу, однією з головних характеристик яких є здатність впливати на мотиви, вчинки, свідомість спортсменів, їх емоційний стан, впевненість у собі.

В нашому дослідженні респондентам пропонувалось відповісти на відкрите питання анкети: «Який Він» успішний тренер з футболу. За результатами відповідей респондентів отримані важливі характеристики та якості успішного тренера з футболу, які були узагальнені та систематизовані за певними показниками у *структурну модель професійно важливих якостей тренера з футболу* (рис. 1.):

- індивідуально-психологічні якості;
- поведінка і взаємодія;
- соціальний статус і освіту;
- зовнішність;
- спеціальні знання і вміння.

До індивідуально-психологічних професійно важливих якостей віднесені: організаційні; мотиваційні; поведінкові; когнітивні; атенційні; моральні; емоційні; психомоторні та стресостійкість.

До професійно важливих характеристик поведінки тренера віднесено: особливості індивідуального стилю спілкування, забезпечення зворотного зв'язку у зі спортсменом та стилі управління командою.

Важливу роль у створенні професійного іміджу віддають зовнішньому вигляду тренера, а саме привабливій зовнішності та хорошій фізичній формі.

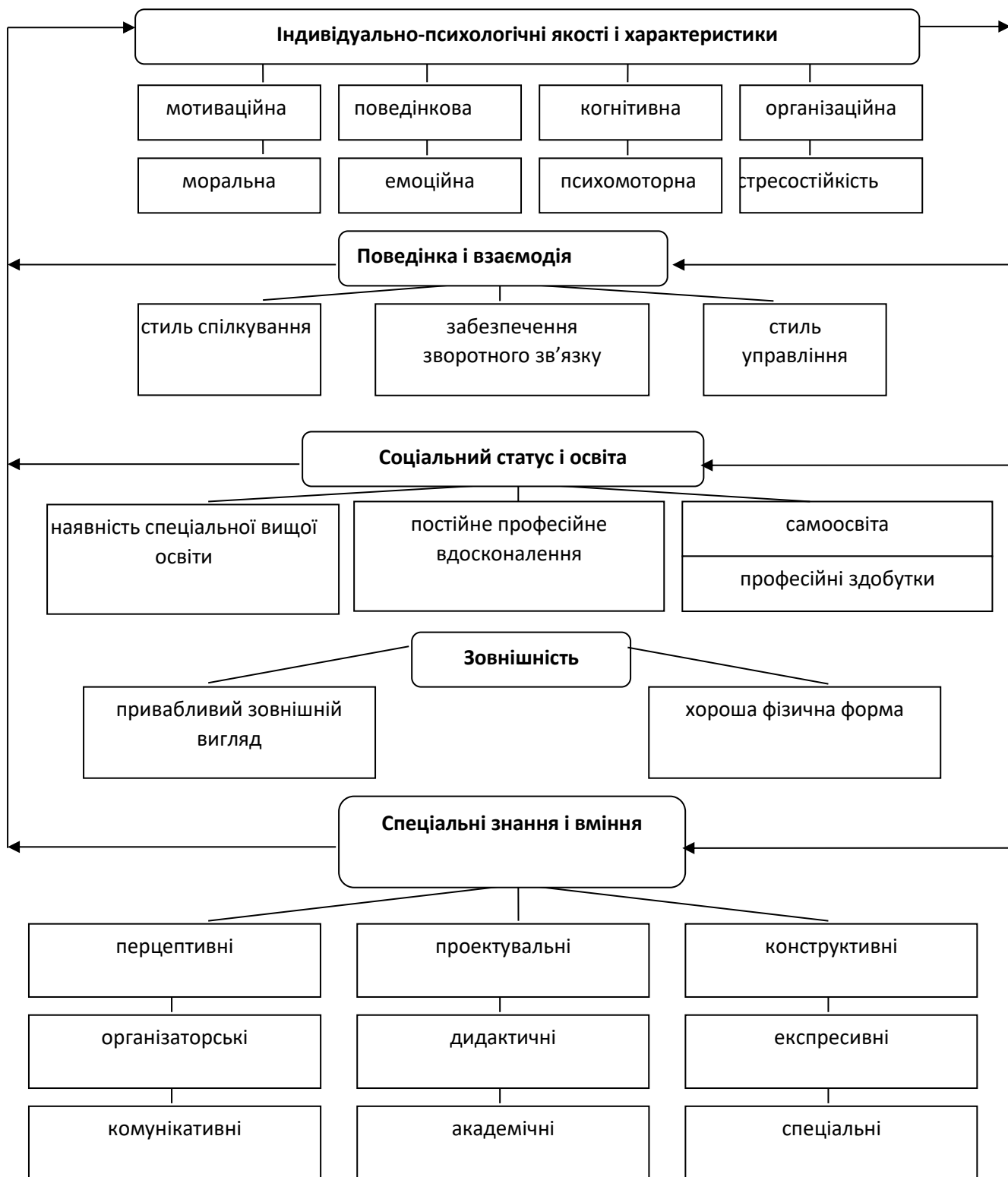

Рис. 1. Структурна модель професійних якостей футбольного тренера за результатами власних досліджень.

Соціальний статус в моделі професійних характеристик залежить від рівня професійної освіти, постійного професійного самовдосконалення

шляхом підвищення кваліфікації, самоосвіти та здобутків у професійній діяльності.

Також в структуру професійно важливих якостей включені такі спеціальні знання та вміння: перцептивні, організаторські, комунікативні, проектувальні, дидактичні, академічні, конструктивні, експресивні та спеціальні здібності.

Розглянемо професійно важливі якості та характеристики тренера у відсотковому співвідношенні за результатами експертного опитування. *Авторитет в спортивному середовищі (4,16%); професіоналізм і освіта (10,48%)* детерміновані за оцінками експертів наступними показниками: авторитетний і шанований в спортивному і футбольному середовищі, перспективний і успішний тренер, професіонал у своїй справі, має відповідну освіту, кваліфікацію та досвід.

Зовнішня привабливість, демонстрація успішності (3%); демонстрація доброго здоров'я і фізичної форми (2%) детерміновані за оцінками експертів наступними показниками: стильний, охайний, харизматичний, здоровий, без шкідливих звичок, веде здоровий спосіб життя, фізично підготовлений, атлетичний, спортивний.

До *індивідуально психологічних якостей* тренера за оцінками експертів і в результаті аналізу і узагальнення, включені наступні складові: мотиваційна (5,81%); організаційна (17,97%); когнітивна, інтелектуальна, атенційна (9,98%); емоційна (3,32%); стресостійкість (5,16%); моральна (12,15%); вольова (3,16%); психомоторні якості (1,33%).

Мотиваційна складова детермінована наступними характеристиками: цілеспрямований, мотивований на результат, амбітний, жадає перемоги, сконцентрований на професії, фанатично любить свою роботу, високо зацікавлений в діяльності, патріотичний, вміє мотивувати спортсмена і команду.

Організаційна складова детермінована наступними характеристиками: хороший управлінець і менеджер, вміє організувати і надихнути, прямолінійний і відповідальний, організований і дисциплінований, самостійний в ухваленні рішень, пунктуальний і педантичний, акуратний, бере до уваги кожную дрібницю, працьовитий, наполегливий, може виконати будь-яке завдання.

Когнітивна, інтелектуальна та атенційна складові детерміновані наступними характеристиками: талановитий, обдарований, розумний, інтелектуальний, аналітик, спостережливий, зосереджений і уважний в процесі тренування і змагань, розважливий, володіє тактичним мисленням, демонструє тактичну гнучкість під час змагань, має стратегічне мислення і здатність до інтуїтивного прийняття рішень, креативний, з творчим підходом до діяльності, здатний врахувати індивідуальні особливості спортсмена, сучасний, відкритий для нової інформації з бажанням вчитися.

Емоційна складова детермінована наступними показниками: позитивно налаштований, життєрадісний оптиміст, емоційний та з почуттям гумору.

Стресостійкість детермінована психологічною та емоційною стійкістю і контролем емоцій та поведінки, стриманістю, врівноваженістю, спокійністю та холоднокрівністю у стресових ситуаціях.

Моральні якості детерміновані характеристиками: людяний і розуміє проблеми та стани спортсмена, поважає колег і спортсменів, порядний, дотримується корпоративної етики та солідарності, справедливий і об'єктивний, толерантний і тактовний, вихований, культурний, чесний, безкорисливий, щедрий, відданий.

Вольові якості проявляються у відстоюванні власної точки зору, наполегливості, силі духу, сміливості, ризикованості, рішучості.

Психомоторні якості детерміновані лабільністю та швидкою реакцією у різних ситуаціях, бадьорістю, енергійністю та активністю.

Поведінка та взаємодія тренера детерміновані наступними характеристиками спілкування і ставлення до спортсмена (14,98%): відкритий, відвертий, добрий, доброзичливий, довірливий, комунікабельний, товариський, терплячий, турботливий, підтримує у важку хвилину уважний до спортсмена, суворий і вимогливий.

До *спеціальних знань і вмінь* тренера за оцінками експертів віднесені (6,49%): дидактичні, виховні, що розвивають, гуманістичні та педагогічні, які детерміновані вміннями та здібностями тренера: вміє доступно донести інформацію спортсменам, добре поставлена образна мова, стежить за своєю вимовою, знає анатомію і фізіологію людини, знає історію та теорію футболу, читає новітню літературу на спортивну тематику, володіє методикою навчання і тренувального процесу, володіє загальними знаннями з психології, вмільний психолог, допомагає в становленні особистості спортсмена, бере участь в житті футболіста, дає поради, мотивує, грамотний педагог, любить дітей і працює з молоддю. Експертна оцінка дозволила не тільки сформуванню структурної моделі професійно важливих якостей тренера з футболу, а й визначити найбільш важливі структурні компоненти.

Після визначення структури професійно важливих якостей тренера з футболу за допомогою оцінки експертів, нами був проведений другий етап дослідження, в якому взяли участь 96 гравців провідних клубів України та національних збірних України з футболу, в тому числі: 23 футболісти ФК "Шахтар", м. Донецьк, що входять до вищої ліги, гравці якого мають в середньому 15 років ігрового стажу і середній вік 28 років. Та 48 футболістів юнацьких (U-17 та U-19) та молодіжної збірної U-21 команд України з футболу, середній вік яких склав 18,5 років.

Спортсмени за допомогою анкети методом семантичного диференціала оцінювали професійно важливі характеристики тренера.

Після математичної обробки результатів анкетування нами були виділені важливі для тренерської діяльності особистісні якості тренера в

уявленні спортсменів за наступними критеріями: низька вагомість якості або характеристики; помірна вагомість; середня вагомість; висока вагомість.

До професійно важливих якостей високої значущості в уявленні всіх опитуваних спортсменів увійшли: користується повагою у спортивному та футбольному середовищі; професіонал своєї справи; освічений; цілеспрямований, мотивований на результат; амбіційний; жадає перемоги; вміє організувати колектив; вміє надихати; вміє доступно донести інформацію спортсменам; знає методику навчання і тренування; любить дітей, працює з молоддю; зосереджений та уважний в процесі тренування та змагань; організований, вимогливий.

Однак, виявлені певні не значні розбіжності серед випробуваних команд: U-17, U-19, U-21 та ФК «Шахтар» у сприйнятті вагомих для спортсмена якостей тренера. Для спортсменів ФК «Шахтар» характеристики спілкування не набувають вагомого значення. В діапазоні середньої значущості характеристики спілкування для них: доброзичливість, терплячість, суворість та вимогливість; інші якості мають помірне та низьке значення. Натомість вагомого значення для них набувають якості стресостійкості та емоційного налаштування: позитивно налаштований, життєрадісний оптиміст, почуття гумору, стресостійкий в процесі змагань, психологічно стійкий, контролює емоції і поведінку. Між тим для спортсменів U-17, U-19, U-21 більшої ваги набувають характеристики спілкування тренера: відкритість та відвертість, доброзичливість, комунікабельність та турботливість, довірливість та терплячість, уважність до спортсмена. Для спортсменів юнацького віку більше місце займають якості тренера, що пов'язані з підтримкою особистості спортсмена, роллю наставника, орієнтація тренера на взаємодію та індивідуальний підхід до спортсмена.

Порівняння професійно важливих характеристик тренерів різної професійної категорії, зокрема В та PRO в уявленні гравців, дозволило зробити висновок про відсутність суттєвих розбіжностей, що свідчить про універсальність виділеної нами структурної моделі професійно важливих

якостей тренера. Індивідуально психологічні якості тренера з футболу, які детермінують професійно важливі характеристики є універсальними для тренерів різних категорій при роботі з командами різного рівня та віку.